

OLIVEIRA SALAZAR

IRTA: GONZAGUE DE RAYNOLD

Az előzmények

Salazarnak, a katolikus államférfiúnak története tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor 1906 májusában Carlos, Portugália királya az erőskezű Joao Franco szenátorra ruházta a hatalmat és a kormányt a fennálló rendkívül bonyolult viszonyok közepette őrá bízta. Tény, hogy Portugália abban az időben igen nagymérvű fizetéseképtelenség előtt állt. Az elégedetlenség nyomán Portóban és Lissabonban kisebb zavargások voltak; a köztársaság gondolata mind nagyobb teret hódított; a köztársasági párt már vezért választott Bernardo Machado személyében; a parlamentáris klikk azonban minden messzemenő intézkedést megakadályozott. 1907-ben fel kellett oszlatni a Cortezt. Ebben a pillanatban diktatórikus hatalommal ruházta fel Don Carlos a kormányelnököt, azért, hogy a pénzügyi reform keresztülviteléhez hozzáláthasson. 1908 januárjában a fenyegető forradalom nyomása alatt felfüggesztette Franco az alkotmányos kormányzatot és rendkívüli intézkedéseket léptetett életbe. A páholyok erre 1908 február 1-én a király és trónörökös meggyilkolásával feleltek. Franco el akarta és el is tudta volna nyomni ezt a kirobbanást, de elejtették. Lemondott és száműzetésbe vonult. Különben is, kormányzásának első pillanatától kezdve, saját liberalizmusa kötötte meg a kezét.

A reakció első félénk kísérlete 1915-ben Pimenta de Castro tábornok nevéhez fűződik. Kormányja azonban csak igen rövid ideig tartotta magát.

1917 december 5-én a köztársaság elnöke, Sidonio Paes, ez a becsületes hazafi és régi vágású katona, megpróbálkozott azzal, hogy koncentrálja a kormányhatalmat és szélnek eresztette a parlament tagjait. Ettől annyira népszerű lett, hogy a francia páholyok merényletet terveztek ellene. 1918 december 14-én meggyilkolták. Nem volt elég ideje ahhoz, hogy a közigazgatást átszervezze. Ezenkívül szabadkőműves volt maga is. Ennek ellenére kétségtelen, hogy Paes a mai portugál diktatúra voltaképpeni előharcosa.

1919 január 19-én Paiva Couceiro kapitány kihirdeti Portóban a Monarchia visszaállítását.

Mögötte áll az ország északi részének egész lakossága. Ugyanekkor katonai puccsot hajtanak végre Lissabonban. Az ellenforradalom majdnem sikerrel járt. A küzdelem körülbelül egy hónapig tartott.

1923 április 18-án három magasabbrangú katona nemzeti restauráció programjával újabb puccsot kísérelt meg. A kísérlet nem sikerült, a kezdeményezőket bíróság elé állították. Miután a kormány a katonai törvényszék-

ben nem bízott, a köztársaság ügyészéül egy pártatlan tisztet nevezett ki, aki politikával sohasem foglalkozott. Ez a tiszt büntetés helyett az összeesküvők felmentését kívánta: «Az ország beteg és ők meg akarták menteni» mondta. Carmona tábornok volt a tiszt neve.

* * *

A nemzeti forradalom tehát a hadseregből indult ki, mely a nemzeti érzés melegágya maradt. Azok kezdeményezték, akik a gyarmatokon, vagy a francia fronton megélték a háborút. Vezetőjük Gomes da Costa tábornok, az afrikai hős, az annak idején Franciaországba küldött hadtest parancsnoka volt a forradalom elindítója.

1926 május 27-én a marsall rendeletére a következő proklamáció jelent meg Braga falain: «Portugálok! Önérzetes, becsületes férfiak nem tűrhetik az ország politikai helyzetét... Fegyverre Portugália, a nemzet szabadságáért és becsületéért!»

Az egész Észak a felkeléshez csatlakozott. A hadsereg meghallotta régi vezérének szavát. Minden hazafi, monarchisták és köztársasági érzelműek egyaránt az utcán gyülekeztek. Május 28-án indultak el Lissabon felé. Mint korhadt fa, úgy omlott össze a rezsim az első összeütközésnél. Ideje volt: a terrorizmustól aláásott Portugál Köztársaság, ha nem is akarta, a természetes fejlődésnek megfelelően, a kommunizmus felé hajlott. Ezen a május 27-én menekült meg Portugália a páholyoktól és sejtektől, a Nagy-Oriensztől és Moszkvától.

Egy három tagból álló direktórium: Da Costa Marsall, Carmona tábornok és Mendez Tabecadas ragadták magukhoz a hatalmat. Egy a marsall aláírásával ellátott proklamáció húsz sorban ismertette a nemzeti restauráció vezérgondolatát:

«A nemzet egy a legrátermettebb embereiből álló nemzeti kormányt kíván azért, hogy az állami közigazgatásban az elsikkadt fegyelem és becsület visszaállíttassék... A nemzet megelégtelte a felelőtlen politikusok zsarnokoskodását. Erős kormányt akar, melynek feladata a haza megmentése és Portugália minden igaz, élő és maradandó érdekének igazán nemzeti képviselése. Egy lévén veletek a haza felszabadításának vágyában, a nemzet érdekeit hirdetem a politikusok és pártok szerencsétlen cselekedeteivel szemben és a beteg hazának erős kormányt adok, mely képes lesz arra, hogy hősiess frontot állítson fel a külső és belső ellenséggel szemben.»

A nemzeti forradalom tehát Északon indult el, az ősi portugál területén és Bragában, a Suev királyok fővárosában, az első püspöki székvárosban vette kezdetét. Innen hódította meg Lissabont.

* * *

A direktórium azonban, alighogy megtette első kormányintézkedéseit, gyengének bizonyult. Szándékai kitűnőek, emberei megvesztegethetetlenek, nézetei helyesek voltak. De sem tapasztalataik, sem képességük nem volt elegendő. Rövidesen nézeteltérések támadtak Da Costa marsall és Carmona tábornok között. Az előbbi habozott és valamilyen fajta liberalizmus felé hajlott, mely mindent ismét kockára tett volna. Az utóbbi alapvető változtatásokat akart keresztülvinni. Szerencsére ő volt az erősebb; a marsall 1926 júniusában visszavonult. A legfontosabb elem azonban még mindig hiányzott: a nagy államférfi, a nagy megvalósító, mondjuk ki nyugodtan — a zseni. Ekkor lépett fel Salazar.

Carmona tábornokot, aki 1926 júniusa óta kormányelnök volt, 1928 március 25-én köztársasági elnökké nevezték ki. Április 27-én Salazar lett a pénzügyminiszter. Huszonkét havi tapogatódzás és katonai diktatúra után szilárd talajra talált a rezsim.

Ez az új rezsim Salazar nevét viseli és ezen a néven fogja emlegetni a késői történelem. De a történelem nem lehet igazságtalan. Azt is el kell ismernie, hogy Da Costa marsall volt az, aki a nemzeti felkelést elindította és egyetlen puskalövés nélkül sikerre vitte : az országot a marsall mentette meg. Azt is feljegyzi majd a történelem, hogy Carmona tábornok, akinek szerénysége csaknem akkora volt, mint hazaszeretete, adott pillanatban megvalósította a reformot és keresztülvitte maradandó hatalmi tényező megalapozására irányuló akaratát és felfedezte és megtartotta Salazart. Salazar Carmona nélkül nem ment volna semmire. Ő jelenti a diktatúrát, de Carmona a diktátort jelentette. Carmona nagy egyénisége, a nemesi származása adta lovagiasságból, a katonai magatartásból, tiszteletreméltó erkölcsi tulajdonságaiból, megvesztegethetetlenségéből, éleslátásából, tettekben megvalósuló jóságából és abból a döntő okosságból tevődött össze, mely a katonai vezetőre és tettek emberére jellemző. Carmona tartja a boltozat zárkövét, míg Salazar a pilléreket állítja fel és dolgozza meg.

Ki volt Salazar ?

Salazar a szükségképpen való, a Gondviselés adta ember. Ez a magyarázat azonban nem kimerítő. Hozzá tehetném, hogy Salazar akaratának ellenére diktátor, diktátor a kötelesség erejénél fogva. Neki, személyesen, nem jelent semmit a diktatúra ; egyéni ambíciói nincsenek és a hatalmat úgy viseli, mint keresztény ember a keresztet. Ezt mindenki tudja róla és ez adja meg neki rendkívüli tekintélyét. Sokat követel önmagától ; joggal kíván tehát másoktól is sokat. Semmit sem kér a maga számára, méltán kérhet tehát minden egyebet. Salazarnak nem volt köze sem politikához, sem a hadsereghez. A hatalmat nem a diktátorok módjára, puccszerűen ragadta magához ; a hatalmat nem kereste és főleg nem kívánta. Érte jöttek ; óriási fáradtságukba került, amíg rábirták hívei, hogy velük menjen és még többet kellett fáradozniok azon, hogy megtarthassák. Kétszer is megszökött előlük. Érdemes bővebben szólni történetéről :

Antonio Oliveira Salazar 1889-ben született Santa Comba Daoban, Beira hegyvidékén. A politikai életben tehát még fiatalnak számít. Szegény paraszti családból származik. Apja, Antonio Oliveira kezdetben egy nagybirtokos szolgálatában állott ; szorgalmas, kitartó munkával azután kis gazdaságot és fogadót szerzett magának. Tanulni úgyszólván semmit sem tanult. Anyja, aki leánykorában a Salazar nevet viselte, szintén parasztnak gyermeke volt. Tudott rendet tartani és éppen olyan egyensúlyba hozta a kis gazdaságot, mint az államháztartást később a fia. Igen jó nevelést adott gyermekeinek.

Salazar tehát a föld fia, a hegyek gyermeke. Családjában, környezetében szívta magába a gyakorlatias szellemet, a takarékoskosságot, kitartást, szívósságot, józanságot, óvatosságot, számító megfontolást, az egyszerűséget, melynél fogva legszívesebben eltűnne a dolgok mögött, az igénytelenséget, bizonyos fokú keménységet, mely nála finomsággal és néha enyhe iróniával párosul, az igazi tekintély tiszteletét, a fáradha-

atlan szorgalmat, a koncentrált akaratot, a hagyományok tiszteletét, a mélyben gyökeredző hazaszeretetet, a vallásos hitet. Tipikus portugál, abból a legjobb és legmegbízhatóbb fajtából, mely útálja a vérszegény ábrándokat és csak a realitások felé fordul.

Mélyen katolikus volt a családja ; ő maga is az. Kezdetben úgy érezte, mintha papi hivatása lenne és ezért 13 éves korában a vizeui szemináriumba lépett. Ott nyert alapos kiképzésének köszönhetően későbbi fejlődését és főleg gyakorlati érzékének kibontakozását. Első tanárainak köszöni, hogy az ideálnak örülni tud, hogy principiuma mellett kitart («vigyáznunk kell arra, hogy mindig kitartsunk principiumunk tisztasága mellett», mondta gyakran) és azt az alapvető felfogást, mely szerint minden kormányzat valamely államdoktrína alkalmazása. Felvette az alacsonyabb papi rendeket és már prédikált is plébániájának templomában. Nem csoda tehát, ha Salazar lényének papi jellege van. Magánélete erősen aszkétikus. Egész lénye szellemi erőt sugárzik. Hatása nem annyira politikai, mint erkölcsi tekintélyének tulajdonítható.

Mikor rájött, hogy Isten nem a papi pályára hívja őt és hajlamai a jogtudományok felé vonzzák, a szemináriumot a coinbrai egyetemmel cserélte fel, ahol tehetségével, szorgalmával és tartózkodó komolyságával igen hamar feltűnt. És mert fakultásán a tanárok létszáma nem volt teljes, hamarosan meghívták előadónak, már akkor, amikor még csak dolgozott doktori disszertációján, mely az arany ázsióját és a gabonát tárgyalta. Ez a dolgozat tartalmilag és formailag valóságos mesterműnek számít. Röviddel azután a nemzetgazdasági és pénzügytudományi tanszéket ajánlották fel neki.

Salazar tehát tudós volt és az is maradt. Annyiból maradt tudós, hogy államügyekben is ugyanazt a szigorú methodikát és objektivitást alkalmazza, mint előadásainak, könyveinek és tanulmányainak elkészítésénél azelőtt. Mielőtt cselekedne, soká gondolkodik. Nem szereti ha zavarják vagy sürgetik. Tölködő embereket távoltart magától. Alapjában véve félnék lévén, lehetőleg keveset mutatkozik a nyilvánosság előtt. Önként keltette azt a hírt magáról, hogy megközelíthetetlen. A nép kegyét nem keresi, sőt bizalmatlanul fogadja. Szinte fékezhetetlen akarással törekszik függetlenségre és mindenkitől visszavonul, akiről úgy érzi, hogy be akarja fogni, be akarja sorozni, hatni akar rá.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy Salazar soha sem kedvtelésből csinált politikát ; csak kötelességérzete bírta rá a közszereplésre. 1920-ban vitte keresztül a portugál kormány a pénzürtékek devalválását. Ennek következtében az ország igen nehéz helyzetbe jutott, budget-je állandó deficitet mutatott és így nyersanyagokat, mint élelmiszereket, külföldről kellett behoznia. Ekkor érezte meg Salazar, aki már előzőleg is azon volt, hogy az ország figyelmét felhívja a veszedelmes helyzetre, hogy csatlakoznia kell azokhoz a férfiakhoz, akik a katolikus középpártba tömörültek és maguk köré akarták gyűjteni az összes hívőket és az összes köztársasági és monarchikus érzelműeket. Megalapították a «Novidades» című napilapot. Salazar állandó munkatársa volt a lapnak. 1925-ben képviselővé választották, de csak egyetlen egy napig vett részt az országgyűlésben, mert azonnal rájött, hogy a Parlamenteől semmi sem várható. Visszaadta mandátumát és minden politikai tevékenységtől visszavonult.

Mikor a hadsereg hatalomra jutott, elsősorban a pénzügyi problémákat kellett volna megoldania. Egy mindenképpen megbízható, de pénzügyi pro-

blémákhoz legkevésbé nem értő derék tábornok vette át a pénzügyi tárcát, aki mindjárt beiktatása után összehívta munkatársait és hivatalnokait és a következő beszédet intézte hozzájuk : «Pénzügyi kérdésekhez semmit sem értek ; csak azt tudom, hogy az enyémeink sincsenek rendben». Ez így nem maradhatott. Szakértőt kerestek és megtalálták Salazart.

Salazar 1927 június 6-án vette át a pénzügyi tárcát. Szombaton jött először a minisztériumba, de rákövetkező csütörtökön ismét ott volt coimbrai kis szobájában. Nem akarták minden feltételét elfogadni ; ezenkívül a helyzet is megváltozott, amennyiben Da Costa marsall visszalépett és átadta Carmona tábornoknak a hatalmat. Salazar visszatért katedrájához. A feltartóztatlan összeomlás bekövetkezett. A Népszövetség, melyhez végső kétségbeesésében fordult Portugália, hajlandó lett volna a kölcsön megadására, de csak abban az esetben, ha megalázó módon ellenőrzést gyakorolhat Portugália pénzügyei felett. A nemzeti restauráció kormánya ezt a feltételt nem fogadhatta el. Tekintélye, sőt fennmaradása forgott kockán. Carmona ekkor sürgősen visszahívja Salazart. Salazar szabadkózik. Rábeszéli, könyörögnek neki. Ekkor papírost tép ki füzetéből és ceruzával ráírja ultimátumát, melynek magva a következő : a pénzügyminiszternek a maga területén korlátlan teljhatalma van ; semmilyen minisztérium, semmilyen nyilvános intézmény sem állíthat fel budget-et és nem eszközölhet kiadásokat a pénzügyminiszter ellenőrzése és engedélye nélkül.

Ez pénzügyi diktaturát jelentett. Nem tehettek egyebet : elfogadták. Erre Salazar visszatért. Nyugodtan leült íróasztalához és munkáját 1928 április 27-én azzal kezdte el, hogy sürgönyileg megszüntetett Genffel minden tárgyalást, és rövid nyilatkozatot tett közre. A nyilatkozat így szólt :

«Azok a szigorú elvek, melyek irányt szabnak közös munkánknek, a legelszántabban kívánják rendezni egyszer és mindenkorra a nemzet pénzügyi és gazdasági életét . . . Ehhez a nehéz feladathoz szükségem van a nép teljes, nyugodt és örömteli bizalmára. Pontosan tudom, hogy mit akarok és mire törekszem. A nemzet elé fogom terjeszteni az összes szükséges dokumentumokat, hogy adott időben megítélhesse a helyzetet. Felőlem vitatkozhatik, töprenghet az ország ; egyelőre azonban engedelmeskedjék, ha én parancsolok.»

Nyilatkozatát azzal fejezi be Salazar, hogy ő a hatalomhoz nem ragaszkodik és hogy naponta indulnak vonatok Lissabonból Coimbrába. De a vonatra nem ült fel többé. Salazar maradt.

Néhány hónap alatt szinte klasszikus eszközökkel mentette meg a helyzetet. 1933-ban a minisztertanács elnökévé nevezték ki és hozzálátott az egész ország pénzügyi reformjának keresztülviteléhez. Mint kormányelnök sem mondott le első tárcájáról.

Az elvek

Mi volt hát Salazar szelleme? Mik az elvei és módszerei?

Salazar szelleme valami teljesen újat jelent Portugália számára. Olyan férfiú szelleme az, akiben a politikus emberből semmi sincs. Mint minden

nagy államreformátor, Salazar sem a politika felől, hanem a politikával legellentétebb oldalról került elő. Jött mint a hegyek és földek szele, élesen, frissen, hogy a portól és miazmáktól megtisztítsa a levegőt. Salazarban megvannak mindazok a tulajdonságok, melyek a portugálokban általában nincsenek meg, kezdve a pontosságtól egészen az erkölcsi feddhetetlenségig és elvhűségig. Ebben az emberben a portugál nép valóban kiegészül. Hogy Alfred de Vigny szavával éljek : a nemzetben hiányzó tulajdonságokból meríti erejét. A nép pedig nem mindig érti meg azt a vezetőt, aki éppen hiányait egészíti ki. Mert az, ami a kiegészítést jelenti és ennél fogva nem felel meg a hagyományos ideáknak és régi szokásoknak, meglepően hat, mint minden ami új, sért, mint minden szemrehányás és ellenállást ébreszt.

* * *

Salazar elvei és ennek megfelelően módszerei is, mindenekelőtt nevelői és erkölcsi jelentőséggel bírnak. Véleménye szerint a politika a nevelés, és pedig az erkölcsi nevelés eszköze. Meg van győződve arról, hogy egy nemzetet meg lehet nevelni és hibáit megfelelő berendezkedésekkel korrigálni lehet. Szerinte nem csak hogy lehet, de meg is kell nevelni a népet, a haza és a közösség javára, mert egy nem eléggé megnevelt, vagy rosszul nevelt nép végeredményben tönkre teszi saját nemzetét és a közösség érdekeit. A közösség érdekei iránti érzék kifejlesztése és annak a nemzeti hagyománynak és az ország valóságos szükségleteinek értelmében való munkába állítása ; a munka és a közgazdaság közötti természetellenes szakadással, a marxizmus ezen bűnös tévedésével való leszámolás ; a munkának a közgazdaságba, a közgazdaságnak a nemzetbe, és végül a nemzetnek az erkölcsi világrendbe való beillesztése : ez az, amit Salazar akar és aminek megvalósítására törekszik.

Egy mérsékelt nacionalizmusra, szüksége van szerinte Portugáliának ahhoz, hogy visszanyerje öntudatát, megtanulja, hogy mi és mivé kell lennie, hogy hazaszeretetét hatékonyra tegye és hogy újból lelkesedni tudjon azért, ami nagy és hősi. Ez a nacionalizmus azonban nem cél, hanem eszköz. Mert az így lett nemzetnek adott időben ismét be kell sorakoznia a világba, a modern életbe, az általános civilizációba. Ehhez az állam beavatkozása nemcsak hogy szükséges, de egyenesen nélkülözhetetlen. Ártalmas utópia az a gondolat, mely szerint egy nép meg tudná változtatni önmagát, feltéve, hogy minden szabadságot megadunk neki. Az ilyen megújulás csak valamely autoritás vezetése mellett lehetséges. Szívesebben mondok autoritást diktátor helyett, mert a szó végső értelmét véve, Salazar rezsimje nem diktatórikus. Salazar sohasem akarta a hatalmat magához ragadni és sohasem akarta azt kormánya vagy az állam kezébe letenni. Ellenkezőleg, meg akarja adni népének mindazt, ami lényegében vett szabadság. Salazar nem etatista, hanem antietatista. A diktatúrát használja fel, mint egyetlen hatékony eszközt arra, hogy az államot az etatizmustól megszabadítsa és igazi feladatához visszavezesse, mely

abból áll, hogy mindent irányítson, de ne maga hajtson végre mindent. Célja az állam tekintélyének megerősítése és kompetenciájának, valamint beavatkozási lehetőségeinek korlátozása. Ezt a módszert nagy elszántsággal, de óvatosan alkalmazza. Salazar ismeri honfitársait és túlságosan ismeri az embereket ahhoz, hogy kihívja megrökönyödésüket. Vigyázva cselekszik: kiméli ellenfelét, talán kissé túlságosan is. Nem fog bele mindenbe egyszerre, mert ezt nem lehet. Megőrzi az elvek tisztaságát, de nem érzi, hogy tekintet nélkül alkalmaznia kell őket. Módszere az építő empirizmus jegyében áll. Érződik rajta, hogy szívesebben adminisztrál mint uralkodik. A következő szavakban az egész Salazar benne van: «Az orvosság veszedelmesebb néha mint a betegség».

Salazar elgondolásai benne vannak beszédeiben, melyeket még azzal a «nagy interview»-val kell kiegészítenünk, melyet M. Antonio Ferronak adott, aki ebből írta meg «Salazar: Portugália és vezére» című híres könyvét. Mindezen dokumentumok közül számunkra az 1928 június 30-án tartott beszéde a legfontosabb. Ennek a beszédnek hatása alatt létesült a Nemzeti Unió, ennek hatása alatt hirdették ki az új állam alkotmányát.

Salazar mindenekelőtt elmondja, mi volt az új állam megalakulásának az oka. Ennek az oknak a neve: krízis. A krízis abból az individualizmus, szocializmus és parlamentarizmus szülte rendetlenségből származott, melyet az internacionalisták saját mahinációik érdekében használtak ki. Ezek a mahinációk világosan megmutatják az államok passzivitását és a társadalmi berendezkedések tehetetlenségét. Ezekből keletkezik a politikai rendetlenség és a gazdasági elszegényedés. Ekkor azonban megmozdul a népekben az önfenntartási ösztön és a modern individualizmussal szemben a nacionalizmus felé irányítja őket. A nacionalizmus azután túlmesszire visz és végletes megoldásokba torkollik. A nyugodt és figyelő értelem feladata tehát, hogy rendetlenség és véglet között megnyissa a boldogulás útját. A boldogulás azonban csak olyan alkotmányban, olyan rezsimben gyökerezhetik, mely a nemzet összes politikai és társadalmi elemeit, a közösség életének legkülönbözőbb megnyilvánulásait az állam hatalmával, rendelkezési és intézkedési jogával, közigazgatásának egész terepével összhangba tudja hozni.

Egyik ország sem élte meg a modern állam krízisét olyan fájdalmasan, mint Portugália. «Történelmének dicső multja fölé hajolva, romjai, nyomora, feloszlása fölé roskadva, már nem látta az ország a végtelen lehetőségeket, a jövőndő ígérteit, mely a nemzeti nagyság gondolatával biztat és mélyen beletemetkezett a költő — Camoens — komor és üres szomorúságába; mintha mindörökre lemondott volna arról, hogy a belső megújulás nagy gondolatának éljen és hogy mások megrövidítése nélkül kiharcolja magának a világban azt a helyet, melyet kiharcolhat és ki kell harcolnia.»

Csak a diktatúra mentette meg Portugáliát a halálos veszedelemtől. Most béke és rend uralkodik határain belül; bizalom és hitel visszatérnek; az ország megszabadult a politikai pártoktól, nem esik szét sokfelé, közelebb érzi magát a hatalomhoz, mint ahogy azt is érzi, hogy a hatalom most sokkal inkább szolgálja javát, mint azelőtt. Csak ez magyarázza meg azt a csodát, hogy Portugáliát nem rántotta magával a spanyol polgárháború.

De mit cselekszik majd ez a hatalom? Mik az új rend alapvető principiumai?

Az első alapvető principium a Portugál-nemzet, annak függetlenségére és gyar-

mati birodalmára irányuló jogaival együtt. A nemzet organizmusát kitevő minden individuális és kollektív elemnek minden sajátos érdekével együtt alá kell rendelnie magát a nemzet legfőbb céljainak. A nemzet nem téveszthető össze többé semmiféle párttal. A párt nem azonos többé az állammal. Az állam a nemzetközi életben nem alattvalója többé egyéb államoknak, hanem a mellérendelt, egyenjogú államok munkatársa akar lenni.

A másik alapvető principium az állam megerősítése. Egy túlgylene, egy erős, egy megvetett és egy istenné magasztosított államelképzelés között Portugália az erős állam elgondolását teszi magáévá, mely azonban az erkölcsi törvényekben, az emberek jogelveiben, az egyén jogos szabadságában és biztonságában jelöli meg határait. Portugália olyan állam, mely szereti a békét, civilizáló szellemmel bír, együttműködik az általános rend megerősítésében, minden nagyravágyásból megindított háborút elítél, a választott bíróság döntését elismeri, jogait az emberiség nagy céljai közé illeszti be. Nevelési módszere az erkölcsi kötelesség, a polgári szabadság és az emberi testvériesség alapjaira épül. Az államnak olyan erősnek kell lennie, hogy minden erőszakos eszközt mellőzhessen.

A harmadik alapvető principium a végrehajtóhatalom megerősítése. Egy állam sem lehet erős, ha nem végrehajtóhatalom is egyben és nem lehet végrehajtóhatalom az, ami az individualista és szocialista módszer túlkapásai és rendetlenségei bilincselnek tehetetlenné. A végrehajtóhatalom semmiképpen sem függhet a törvényhozó hatalomtól, melyet mindig esetleges és változó többségek gyakorolnak. Igaz, hogy a kormány ellenőrzése, az állam általános politikai menetirányának meghatározása és a törvényhozás kizárólag a törvényhozóhatalom jogköre kell hogy maradjon; de egészen másképp kell dolgoznia, mint eddig és be kell érnie azzal, hogy egyetért a nagy törvények alapjaival, oly módon, hogy a végrehajtóhatalomnak, mely a törvények alkalmazásáért felel, nagyobb tevékenységi területet enged át, mint ahogy azt a betűszerinti értelmezés meghatározná. A jövőben a törvényhozó kamaráknak nem lesz joguk ahhoz, hogy minisztériumokat nevezzenek ki és buktassanak meg és gátolják a közéletet. Nem lesznek többé a hatalom megszerzését célzó csoportok érdekközösségei. Nagyobb fegyelmet kell majd tartaniok és csak addig szabad dolgozniok, ameddig az voltaképpeni funkcióik hasznos kifejtéséhez szükséges. Másrészt, a végrehajtó hatalmat az államfő az általa szabadon választott miniszterekkel együtt fogja gyakorolni minden parlamentáris előírástól függetlenül. Az államfő a törvényhozóhatalomtól éppen olyan független, mint a törvényhozóhatalom ő tőle; mindkét tényező egyenlő érvényességgel képviseli a nemzetet. Portugáliának el kell döntenie végre, hogy akarja-e, hogy a kamarák uralkodjanak és zsarnokoskodjanak rajta vagy sem és hogy el akarja-e kerülni az alternatívát vagy sem; döntenie kell a minden kormányzást lehetetlenné tevő parlamentáris rezsim, vagy pedig egy olyan kormány között, mely azért, hogy az országért dolgozni tudjon, a törvényhozó kamarákat kissé pihenni küldi. Ennek a dilemmának egyetlen megoldása egy újabb törvényhozó kamara lenne. De — és ez a negyedik alapvető principium — még egy új alkotmány is holt betű maradna csupán, ha nem kísérelnék meg a társadalom összes elemeinek az államba való besorozását. A politikai liberalizmus egy fikciót teremtett: az állampolgárt, vagyis a családtól, hivatásától, osztályától, gazdasági csoportjától, egyszóval a közösségtől elvonatkoztatott egyént. Ez a fikció szembeállítja a törvényt az étellel és elpusztítja az életet. Pedig ebből kell a nemzetnek újból megszületnie. A törvénynek ismét a nemzet testébe kell beleilleszkednie. A család — a társadalomnak ez az őssejtje — a községnek és így a nemzetnek magva — a család fogja képezni az állam alapjait. A család lényegénél fogva áll első helyen az alkotmányos államot alkotó organikus elemek között. A műveltségében, fenntartásában és fejlődésében hatékonyan védett családnak a családfő sze-

mélyében kell gyakorolnia a közigazgatási testület tagjai megválasztásának jogát, akiknek viszont feladatuk, hogy ismerjék a családok elsődleges érdekeit. A család fölött állnak azok a természetes kapcsolódások, melyek a mindenkori társadalmi szükségszerűségek szerint, a közösséget eredetileg megteremtették. Az állam nem csak megvédeni, hanem szaporítani és fejleszteni is fogja ezeket, hogy ismét a nemzet tulajdonképpeni struktúrájává váljanak. Szavazás és képviselő útján részt fognak venni a kamarák összeállításában; megfelelő politikai jogokat fognak nyerni, hogy befolyást gyakorolhassanak az állam felépítésének munkájára. Hiszen az igazi képviselő akkor fejeződik ki leghívebben, ha az élő nemzet egyes szervei hivatnak meg arra, hogy az állam nagy testületeit megalkossák.

És végül — az ötödik alapvető principium — a szociális béke és a gazdasági haladás. Egy állam egyensúlyának fenntartása, egy erős állam megteremtése ma már csak úgy lehetséges, ha a közgazdasági viszonyok is rendezést nyernek. Bizonyos, hogy ez az a legnagyobb alkotmányos változtatás, mely ma minden civilizált nemzetre vár. A munkások és munkaadók spontán vagy hatalmi nyomás alatt létesült gazdasági testületeinek és szervezeteinek rendszerbe való illesztése és az egymás ellen való harcok és az egymással való vetélkedésektől való visszatartása minden aktív erőnek, minden egyéni érdeknek a nemzet szükségleteinek és magasabb érdekeinek való alárendelése, de úgy, hogy a munkásosztály erkölcsi és anyagi jogai és igazi érdekei egyben biztosíttassanak, a munkának, mint minden vállalkozással együtttható tényezőnek való elismerése, a munkának, a tulajdon, a jövedelmezőség és a technika követelményeinek szem előtt tartásával, erkölcsileg és gazdaságilag a termelés sorsával való szoros összekapcsolása: ez kell, hogy az új állam doktrínája legyen.

Salazar a következőkben foglalja össze szándékait :

«Az államnak, most, amikor a tekintély krízisén esik át, tekintélyt és erőt adni ahhoz, hogy fenntarthassa azt a zavartalan rendet, mely nélkül semmilyen társadalom sem lehet élet- és fejlődésképes; megszervezni az állam erőit és funkcióit úgy, hogy szabadon mozoghassanak összeütközés vagy összeomlás nélkül; szabad kibontakozási lehetőséget nyújtani minden aktivitásnak, mely az állam keretei között folyik, kivéve ha a szociális jelenségek harmonikus együttműködése közbelépést nem kíván; az egyének és közösségek jogainak és biztosítékainak meghatározása, lerögzítése és megvédése, nehogy az állam mellőzhesse, nehogy egyesek büntetlenül megsérthessék azokat; ez a szabadság. A hatalomnak a pártklikkek kezéből való kiragadása; az államnak vakmerő kisebbségek támadásával szemben való bevehetetlenné tévése, de úgy, hogy az állam mindig élő kapcsolatban maradjon különböző csoportjainak kívánságaival és szükségleteivel; a nemzetnek az alapoktól egészen a csúcokig való kiépítése olyképpen, hogy a közélet és a családok megnyilvánulásai a közigazgatási testületeknél, az erkölcsi és gazdasági közületeknél mindig lehetővé tétessenek és ezzel ennek az egésznek az államba

való beleillesztése, mely mint ilyen a társadalom igazi kifejezőjévé válik, ez ad a nemzeti szuverénitásnak realitást.

Annak állandó szem előtt tartása, hogy az emberek különböző körülmények között élnek és hogy ez a tény gyakran megakadályozza a törvény előtti egyenlőség elvének valósítását; a szegények és gyengék megvédése előtt az állam védelmét valósítani, hogy azután az állam annál jobban védhesse őket; általános jólétre törekedni, hogy azt, ami szükséges senki se nélkülözze; szaporítani azoknak a népnevelő és népjóléti intézményeknek számát, melyek a népi kultúra fejlesztését célozzák; a nemzet legjobb erői számára nemcsak megnyitni, de hozzáférhetővé is tenni minden utat, ez jelenti a nép szeretetét és ha a demokráciának még egyáltalában jelentősége lehet, úgy ez jelenti az igazi demokráciát».

A források

Honnan származnak Salazar elgondolásai?

Mindenekelőtt önmagából, jogi és gazdasági tanulmányaiból, tapasztalataiból és megfontolásaiból. De ő sem maradt idegen befolyástól mentes, tanítókra neki is szüksége volt. Magában Portugáliában is voltak előfutárjai, akiknek kétségtelenül sokat köszönhetett. Elsősorban a lusitaniai integralisztikus mozgalomra gondolok, mely először állt sorompóba a francia forradalom portugál jelenségeivel, a liberális és szociális ideológiával szemben. Ez a mozgalom kelt elsőnek a nemzeti hagyományok védelmére, ez tisztította meg és világította meg helyes szempontból a történelmet. Kérdés, hogy a nemzeti forradalom és Salazar reformjai lehetségesek lettek volna-e enélkül az intellektuális előkészítés nélkül. De már az integrálizmus előtt, a XIX. század folyamán is akadtak az ellenforradalmi gondolatnak képviselői Portugáliában, akiknek szavát a hallgatás általános összeesküvése fojtotta el. Ezt a gondolatot, — melynek történetét M. Fernando Campos két kötetben mondja el — nemcsak az ellenforradalmárok, Bonald és de Maîtres tanítványai, az intranzigens royalisták, az öntudatos katolikusok, egyszóval a jobboldali férfiak vették át, hanem a csalódott és megtért liberális és demokrata elemek is — magukévá tették. Salazar, aki olyan sokat olvasott, feltétlenül ismerte ezeket a gondolatokat; kell, hogy ismerte légyen egy Francisco Alexandro Lobo-t, egy Fortunato de Saint-Bonaventure-t, egy Vicomte de Santa Remet, egy Antonio de Almeidát, mert ezek között bizony sok volt a nagy író és gondolkodó.

Az integralista-mozgalom az Action Française-re és Maurrasra támaszkodott. Salazar ugyan Maurras formuláival, különösképpen a «politique d'abord» elvével szemben fenntartással élt, mégis kétségtelen, hogy sokat köszönhet neki. De Maurras mögött ott áll még le Play, az egész szociális iskola, azután a katolikus gondolkodók és szociológusok sora, így: La Tour Du Pain és XIII. Leó. Ő mögöttük pedig ott állnak a katolicizmus nagy filozófusai és teológusai: Szent Tamás és Szent Ágoston. Salazar, szerintem, Maurrasnak köszöni a «cité»-ről való felfogását; ez volt Maurras legegészebb, legvalósabb, legmegalapozottabb gondolata. Le Play-nek és iskolájának köszöni a szociális valóságok módszeres megfigyelését és annak elsajátítását, hogy a tapasztalatok szerint és ne a priori határozzon. A filozófusoknak és teológusoknak pedig erkölcsiségének magas ideálját és átfogó szellemét köszöni, melynek erejével túlmegy és túl akar menni saját nacionalizmusán.

A találkozás

Mégegyszer : kicsoda Salazar ?

Lissabonnak van egy széles és kifizorgalmú, magasan fekvő utcája. Egy rendőr őrzi. A járdán rosszul borotvált detektív áll az egyik ház előtt.

A ház szerény, egyszerű polgár háza. Miután az építésznek olcsón kellett építenie, kékre festette a homlokzatot, ahelyett hogy kővel burkolta volna be. A kék szín megrongálódott és helyenkint sárgás foltokba sápadt. Kis fekete-bőrű parasztlány, alig húszéves, nyitja ki az ajtót. Néhány vörös szőnyeggel borított lépcső, üvegajtó. Kis előtér. A fogadó szalon, ha ugyan a kis helyiség szalónnak nevezhető. Lakkozott bútorok ; a szoba közepén kerek asztal ; az asztalon folyóiratok ; Könyvszekrény : az egész portugál irodalom, sok francia, szépszámú angol, néhány olasz könyv. Salazar belép és felém nyújtja kezét ; a keze erőteljes és fehér. Halkan, lágyan beszél, néha abbahagy egy mondatot, vagyis jobban mondva gondolatban fejezi be azt. Fejével felém hajlik és mélyreható pillantással a szemembe néz. Magastermetű, de háta, mint nehéz és állandó teher alatt, meghajlott kissé. Két profilja van : egy komoly és egy ironikus. Nuno Concalves alakjaira emlékeztet : ennek a földnek, ennek a történelemnek talajából kinőtt XV. századbeli ember. A haja fekete, homloka alig ráncos, nyugodt és derűs. Orra erőteljes, szája keskeny, sarkaiban kissé lefelé görbülő. Van benne valami fiatalos és érett, valami független és tekintélyes. Egy félnépségre hangoló félnépségs ember, aki elrejti belső életét. A gondolat és a kötelesség embere, aki a cselekvés emberévé változott. Mester, akiből vezér lett. Józanság, nyugalom bizalom árad belőle és «tervszerű akarás»-ából. Az ember hajlandó lenne meggyónni Salazar előtt és minden elismervény nélkül rábízná egész vagyonát. De félne, ha vizsgáznia kellene előtte.

Már egy órája sétálunk együtt Lissabon fölött. A langyos este éjbe borul. Mögöttünk meztelen «Serrák», mintha sárga szikláik még fogva tartanák a nap melegét. Előttünk a fekete óceán, melynek hátán eső és viharfelhők fala nyargal a part felé. De fejük felett még tiszta az ég kékbe csilámló zöldje, rajta óriás barna bíborszélű felhő forog lassan önmaga körül. Az első csillag felragyog. Ugyanakkor gyullad ki a folyó torkolatának jobb- és balpartján a két világítótorony fénye, ott, ahol a Tajo a tengerbe vész. Lissabon fényei mind dúsabban tükröznek a vizen, mely a hegyekből omlik alá és lassan hömpölyög el a lábunk alatt.

Salazar megállt az úton. Mintha még megnőtt volna. Sápadt arca világít a fekete kalap és fekete kabátjának állig felhajtott gallérja között (újból esni kezd). A szél meglengeti kabátjának széleit. Azért hozott ide, hogy megmutassa a munkásházakat, melyeket itt állíttatott fel ebben a nagyszerűen szép tájban ; egészen egyszerű apró házikók, piros a fedelük, fehér a faluk ; ott állnak hegy és tenger között. És Salazar népéről, a munkásokról és parasztokról beszél.

Szirmai Józsefné fordítása.